
Анка Игнатова / Anka Ignatova

**ДОКУМЕНТИ ЗА РАННАТА ИСТОРИЯ НА
ВТУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ”**

*Documents about the Early History of “St. Cyril and
St. Methodius” University of Veliko Tarnovo*

Valuable and unknown yet documents concerning the first years of the existence of the Higher Pedagogical Institute “Brothers Cyril and Methodius”, which developed into “Cyril and Methodius” University of Veliko Tarnovo in 1971, are kept in the rich archival fund of Professor Penyo Russev, Doctor Habil. During his lifetime the eminent scholar bestowed the fund on the university scholarly research centre “Tarnovo Literary School”. The present study of these documents as well as of some others from the archival fund of “St Cyril and St Methodius” University of Veliko Tarnovo which provide complementary information, aims at their popularizing and introducing into scholarly circulation.

Key words: Professor Penyo Rusev; “St Cyril and St Methodius” University of Veliko Tarnovo; competitions for lecturers; international activities; student scholarly activities.

Ценни и неизвестни досега документи, свързани с първите години от съществуването на Висшия педагогически институт (ВПИ) „Братя Кирил и Методий”, прераснал през 1971 г. във ВТУ „Кирил и Методий”, се съхраняват в архивния фонд на проф. дфн Пеньо Русев. Настоящият преглед на тези документи, както и на някои от архивния фонд на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий” в ДА – В. Търново, допълващи съдържащата се в тях информация, има за цел популяризирането и въвеждането им в научно обръщение.

Своя личен, а също и научен архив, големият учен подарява на научно-изследователския център „Търновска книжовна школа” при Великотърновския университет няколко месеца преди 17. I. 1982 г., когато напуска този свят. Вероятно това негово решение е дълбоко мотивирано от факта, че той е инициаторът и вдъхновителят за неговото създаване и един от основателите на висшето училище в старопрестолния град, допринесъл до голяма степен за неговото развитие и утвърждаване.

Проф. Пеньо Русев е учен с многостранни интереси и прояви, автор на голям брой изследвания в областта на историята и теорията на българската литература, сравнителното литературознание, психологията на художественото

възприемане и теорията на информацията. Роден е на 29. VIII. 1929 г. в с. Трояново, Бургаско. През 1943 г. завършва славянска филология в Софийския университет. Две години по-късно постъпва на работа в БАН, като първоначално е асистент в Института за български език, а от 1949 г. е младши научен сътрудник в Института за българска литература. През 1954 г. е избран за доцент по история на българската литература във ВИТИЗ „Кръстьо Сарафов“, където е преподавател до 1982 г. В периода 1969–1972 г. е и негов заместник-ректор. Ръководител е на секция „Културна история на балканските народи“ в Института за балканистика при БАН (1968–1973 г.), член е на научната комисия по филологически науки и изкуствознание към Висшата атестационна комисия при Министерския съвет (1972–1976 г.) и на Съюза на българските писатели (1964 г.). На 5. IV. 1965 г. му е присъдено научното звание *професор* от Висшата атестационна комисия, а след успешна защита на докторска дисертация на тема „Психология на художественото възприятие“ пред научния съвет на Института за руска литература при Академията на науките на СССР, състояла се на 16. X. 1972 г. в Ленинград, придобива и научната степен *доктор на филологическите науки*.

Животът на проф. П. Русев трайно се свързва и с новосъздадения Висш педагогически институт в гр. В. Търново, за чийто зам.-ректор е назначен на 1. II. 1963 г.¹ След внезапната смърт на своя съратник и пръв ректор на висшето училище – чл.-кор. проф. Александър Бурмов, той заема овакантия пост, за да продължи започнатото дело: Институтът да се превърне в първокласно висше учебно заведение и в крупен научен център. На тази длъжност той остава до 1967 г., а като преподавател, но вече по съвместителство – до 1980 г. Той е създател и дългогодишен ръководител на катедрата по литература. В продължение на повече от десет години (1971–1981 г.) е ръководител на научна група към Научноизследователския сектор на ВТУ, която реализира 5-томното издание „Събрани съчинения на Григорий Цамблак“².

Сред изключително богатата кореспонденция на проф. П. Русев с наши и чуждестранни учени, негови възпитаници, роднини и приятели, която той грижливо се е постарал да систематизира по години, са и няколко писма, отнасящи се до първите конкурси за преподаватели във ВПИ. Най-ранното от тях е с дата 30. I. 1963 г. Негов адресант е Георги Данчев, който се самоопределя като „един кандидат за Ваш асистент по българска литература до Освобождението“ и се представя накратко: „Аз съм от тоя край и учителствам във В. Търново от няколко години. Завършил съм през 1956 год. научния профил на филологическия факултет – като през последната година специализирах фолклористика. Работих при проф. Диневков дипломна работа на тема: „Хайдушки народни песни“. Писал съм и съм печатал стихове и статии в различни сборници, списания и вестници. Имам одобрена и запланувана за печат книга със стихове в Издателство „Народна младеж“. Съобщавам Ви тия неща, защото

може би не знаете за моето съществуване.” Понататък в писмото си бъдещият преподавател, а по-късно и ректор на ВТУ, поставя няколко въпроса: дали вече е известно кога ще бъдат конкурсните изпити, за да може да планира отдалеко работата си в гимназията; дали е необходимо да прилага към своите документи статиите си, които, макар да са върху литературни въпроси, нямат характер на научни трудове; какъв ще бъде обхватът на материала за конкурса. Писмото завършва с: „Много поздравя от хубавото зимно Велико Търново, което Ви знае и очаква. С поздрав: (подпис) [Георги Данчев], „Цветарска 7-а”.

Следващото писмо от същия подател е с дата 19. III. 1963 г. От него става ясно, че той отдавна е получил отговор на предишното. Научавайки от свои колеги, които ще се явяват на изпит по съвременен български език, че темата на писмения изпит трябва да се разработи като научна монография, кандидат-асистентът се обръща към доц. П. Русев за разяснение: „В какъв смисъл да се гони монографична задълбоченост в рамките на четири часа?” Интересува се също от датата и мястото на провеждане на изпитите. Писмото на Г. Данчев свидетелства, че близо половин година след обнародването на Постановление № 162 на ЦК на БКП и на МС от 27. IX. 1962 г., в което се обявява създаването на Висш педагогически институт в гр. В. Търново, сред обществеността продължават слухове относно неговото местоположение: „Преди няколко дни, а и сега още се носят тук-таме тревожни отгласи от някаква буря, разразила се горе около мястото на Педагогическия институт. Научихме с болка за разни претенции от страна на други градове – да ни вземат института. Предполагам, че при нас е дошло всичко преувеличено...”³³. Следва един красив финал: „Много поздравя от хубавото Търново, което очаква пролетта и новите си граждани – преподаватели и студенти в института.”

От писмо на пом.-ректора на ВПИ Стефан Марков до проф. П. Русев⁴ от 6. III. 1963 г. става ясно, че на 5 март са изпратени писма до участниците в конкурсните изпити, в които им се съобщава, че те ще бъдат проведени в гр. В. Търново след 1 април. Мнението на пом.-ректора е, „че не бива повече от 5 април да се отлага тази работа”. Във връзка с това е и молбата му към доц. П. Русев да се свърже с проф. Ал. Бурмов и да уточнят състава на комисиите. Пом.-ректорът посочва също, че разходите за командировките „ние ще поемем”, а „освен това от наша страна (Г[радският] н[ароден] с[ъвет] или Партията) ще направим скромен прием на гостите”. От писмото се разбира, че все още се очаква издаването на решение на Министерския съвет за откриване на финансирането, след което веднага да се започне с „преустройството” (има се предвид извършването на необходимите ремонти на сградния фонд – бившите казармени помещения на трудови войски, в които ще се помещава висшето училище).

Известни сведения за комисията, която ще провежда изпита по френски език, и за броя на кандидатите за преподаватели се съдържат в писмото на Димо Минев, живущ по това време в гр. Кюстендил, до проф. П. Русев от

18. III. 1963 г.: „Моля Ви за следното: в комисията, която ще произвежда изпит за преподаватели по френски език не бе включено хабилитирано лице. Посочихте само мене. Това не е достатъчно. Има пет кандидати за едно място. Те ще искат за арбитър по-високостоящо лице – доцент или професор. Такива са проф. Любомир Ванков и доц. Павлина Павлова. Може би има и други. Мисля, че бе споменат др. Божин Николов, за когото не зная каква степен има. Нека съевременно да бъдат потърсени такива компетентни и неоспорвани изпитвачи и оценители, каквито ще бъдат оценителите за немски език.” Авторът на писмото – един от първите преподаватели във ВПИ, информира адресата, че неговата длъжност „зам.-ректор” е предвидена в бюджета на ВПИ от 1 април същата година и изразява надежда: „Остава за мене да се надявам за подобно назначение, което трябва да стане от министерството”.

Въпросът за назначението дълбоко вълнува Димо Минев, което проличава от предишно негово писмо до Русев, с дата 12 март. То започва така: „Ако сте очаквали нещо обещано, а то не дохожда – ще разберете моето състояние сега.” След това споделя, че миналия четвъртък е бил в София и е посетил намиращия се по това време в болница проф. Ал. Бурмов, който му казал: „Яд ме е, че не можах да подпиша заповедта за назначението ти!” Съобразявайки се със здравословното му състояние Д. Минев не е разговарял с него по този въпрос. Поради това се обръща към проф. П. Русев с молба да му отговори, дали трябва да чака оздравяването на ректора, за да подпише заповедта за назначаването му за старши преподавател по френски език в Търновския институт или това може да бъде извършено и от него, в качеството на зам.-ректор.

Надеждите на Димо Минев скоро се оправдават, за което свидетелства писмото му от 25. III. 1963 г.: „Много съм Ви благодарен за писмото. То донесе пролетна свежест на цялото ми семейство. Ще чакам през тая седмица да получа толкова очакваното назначение.”⁵ Относно състава на изпитната комисия по френски език посочва: „исках само да има един хабилитиран специалист, за да няма възражения и съмнения у кандидатите. Разбира се, че трябва да участва член на Акад[емическия] съвет.” Проф. Бурмов по това време все още е в болница и той моли проф. П. Русев, ако се види с него, да му предаде поздрав.

За сериозната ангажираност на Димо Минев с провеждането на конкурсния изпит за асистенти по френски език свидетелства писмото му от 2. IV. 1963 г.: „Ванков се съгласи да отиде в Търново и да произведе изпитите. Така се смъкна воденичен камък от врата ми. Ванков е произвеждал държавен изпит, приемни, затова владее кодекса на изпитите. Мисля, че той ще бъде полезен съветник и за комисията по немски език. Той ще приготви текстовете. Остава само да бъде съгласувано с немската комисия, затова Ви моля да бъдете посредник.” От писмото е видно, че отношение към конкурсните изпити има и проф. Данов, с когото Минев има уговорена среща. Адресантът изразява готовност да се приготви да дойде в Търново веднага след като доц. П. Русев му

съобщил, че е назначен. Споделя с него намерението си да тръгне от Кюстендил в събота вечерта и в неделя сутринта да бъде във В. Търново и да потърси за Ванков самостоятелна стая в хотела, каквото е неговото желание. Д. Минев проявява загриженост не само към този член на изпитна комисия, а към всички: „Важно е как ще бъдат отведени всички членове на комисията. Пък и своевременно да бъдат издадени заповеди за командировка.” За себе си той заявява, че не се нуждае от командировка и ще дойде със собствени средства. Финалът на писмото е твърде оптимистичен: „Вече вярвам, че няма да се изложим в изпитите. Само бодър дух и сили да имаме!”.

Друга група документи от личния фонд на проф. П. Русев се отнасят до едни от най-ранните международни прояви на ВПИ „Братя Кирил и Методий”. Сред тях са бележник със записки и снимки от посещението на делегация на ВПИ в Ужгородския държавен университет, УССР, през месец октомври 1965 г. Нашата млада Алма матер установява връзки с този университет по време на научна сесия, състоялата се от 23 до 26 март същата година в гр. Сегед, Унгария. Тя според проф. П. Русев „се явява най-значителната обща инициатива” на сключилите договор за сътрудничество в областта на учебно-преподавателската и научноизследователската дейности четири висши учебни заведения – Сегедски педагогически институт, Педагогически факултет в гр. Нитра, Чехословакия, Висш педагогически институт в гр. Потсдам, ГДР, и Университета в гр. Ужгород, УССР. Единственият представител на ВПИ „Братя Кирил и Методий” на този форум⁶ е проф. П. Русев, който участва с доклад на тема: „Научноизследователската дейност на студентите и нейният педагогически смисъл”. На страниците на университетския вестник „Наука и труд” той с гордост отбелязва: „... в края на сесията, на специално заседание на делегациите, аз изживях голяма, необикновена радост като видях с каква готовност, с какви дружески чувства всички делегати приеха предложението да се включи в тяхното братско сдружение и Висшия педагогически институт във В.Търново”⁷. Сред докладите на участниците, свързани с търсенето на нови, съвременни решения на най-важните проблеми на висшето образование, особено впечатление на проф. П. Русев правят тези на унгарските му колеги – доц. Пал Бор и доц. Ищван Фенвеш, и на доц. Александър Маврикеевич Рот от Ужгород. Според него те са успели да покажат „по един категоричен и неоспорим начин предимствата на преподаването с помощта на учебната техника” и да очертаят „нейните блестящи перспективи”⁸. Именно желанието да се проучи по-отблизо чуждестранният опит в тази област е основната причина за последвалото посещение на няколко висши учебни заведения от представители на ВПИ в гр. Велико Търново.

От „Доклад за пътуването до Ужгород от проф. Пеню Русев”, съхраняван в архивния фонд на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, става ясно, че със Заповед № 4334 от 6.X.1965 г. на зам.-министъра на образованието Иван Ненов е разрешено на проф. П. Русев и неговите колеги – инж. Кънчо Чолаков, преподава-

тел по учебна техника, и Лальо Ангелов, преподавател по политикономия и секретар на Вузовския комитет на БКП, „на собствени разноси“ да посетят „с леката кола на Института Университета в Ужгород“⁹. Целта на пътуването е запознаване „с използваните в Ужгородския университет технически средства при обучението по чужди езици“¹⁰. При изготвянето на този доклад проф. П. Русев със сигурност се е позовавал на своите попълни записки.

Бележникът със записките на проф. П. Русев за задграничното пътуване през есента на 1965 г. дава възможност да се проследят по дни, и дори по часове маршрута на делегацията на ВПИ, посетените структурни звена на висшите учебни заведения в Ужгород, Прешов и Сегед, проведените срещи с чуждестранни колеги, както и личните впечатления на автора¹¹. Той започва така: „Четвъртък 14. X. сутринта от Търново; в 10.20 ч. пред „Амбасадор“ в Букурещ – в 11.30 ч. към Пloeщ, през Брашов с Ion Babici. Нощуване у тях в Кюзбая – пристигане в 2.30 [часа] през нощта.“ Следващата нощувка е в гр. Сату Маре, Румъния, където се налага да бъде извършен ремонт на двигателя на автомобила, управляван от щатния шофьор на ВПИ – Любен Йосифов. Към 15 часа на 16. X. (събота) делегацията пристига в Ужгород и същата вечер присъства на организираното по повод 20-годишнината на Ужгородския държавен университет тържество на Филологическия факултет, на което проф. П. Русев „държи реч“. Следва концерт и банкет в ресторант „Верховина“, където гостите са настанени. На следващия ден (неделя) българската делегация, придружавана от доц. Александър Маврикеевич Рот, ръководител на катедрата по английски език, разглежда забележителностите на града.

В понеделник представителите на ВПИ посещават катедрата по политикономия, библиотеката и „работилниците“ (с този термин авторът означава лабораториите). В бележника проф. П. Русев е отразил по-важните моменти от организацията на работа в тях, както и някои предстоящи задачи, провокирани от видяното. Например: „Разглеждаме работилниците им – *Трябва да почнем с орган[изиране] на работилници**“. Същата вечер от 18 часа присъстват на „Тържество, голямо във Филхармонията. Университетско. Тримата в през[изидиума].“, на което поздравления поднася и проф. П. Русев. Тържеството продължава с концерт от 20 до 22,20 ч.

Във вторник гостите от ВПИ „Братя Кирил и Методий“ в гр. В. Търново присъстват на практически занятия, ръководени от доц. Александър Маврикеевич Рот, последвани от тяхното обсъждане и разглеждане на апаратурата. След обяд посещават катедрата по оптика и полупроводници, Ботаническата градина, Лабораторията и катедрата по руски език.

---

* Изразите, дадени тук и по-нататък в цитатите с курсив, са подчертани в оригинала.

В сряда, 20. X., се провежда среща с ректора на Ужгородския университет – доц. кфн Димитрий Венедиктович Чепур, на която се обсъжда идеята за сключване на договор за сътрудничество между двете висши учебни заведения. За това свидетелства написаното от проф. П. Русев: „*Проекто-договор да изготвим, да го пратим в нашето министерство, а те в тяхното министерство в Москва, копие ние ще пратим на Унив[ерситета] в Ужгород.*” Следват посещения на гробището на героите, обсерваторията, изчислителния център и заседание на катедрата по английски език. За последното е отбелязано: „...Всеки преподав[ател] по езиците следва *курс по техниката* и се явява на изпит. За нашите [–] курс на К. Чолаков. Пак за това, че трябва да почнем със създаването на работилниците – Групите им от 10-12 студенти.”

Последните записки от Ужгород са за поети ангажменти във връзка с научната дейност на украински колеги.

На 21. X. 1965 г. проф. П. Русев и колегите му вече са в Чехословакия. Срещу датата е отразено: „Първо в ректората в Кошице при Емил Матейчик* – черпи, с тяхна машина разглеждаме града, ботаническата градина, клиниката, нови сгради. Говоря по** телефон в Прешов с доц. Бендик”.

Видно от написаното в бележника, доц. Бендик е ръководител на катедрата по изобразително изкуство във Философския факултет в гр. Прешов. За срещата с него, състояла се същата вечер в този град, проф. П. Русев пише: „Получих учебните програми [по] изобр[азителни] изкуства. Разглеждаме ателиетата. Гледаме и изложба на избрани студентски работи, готвени по време на лятната практика.”

Използването на технически средства в учебния процес в този факултет също прави впечатление на проф. П. Русев: „*Аудитория с универсален стол по техен проект с екран (бисерний?); кинопрожек[ционни] машини, шрайб-проект[ор].*” След написания с друг почерк адрес на Zimmerman Julius е уточнено: „инженерът им – предлагат да го поканим в Търново – по договора”. Обсъждана е идеята за договор и с това висше учебно заведение, което се потвърждава и от посочения доклад, представен пред Академическия съвет и Министерството на народната просвета¹².

Дискутирани са не само учебният процес и подборът на кадрите, но и комплектуването на библиотечния фонд. Във връзка с това проф. П. Русев си е отбелязал като задача: „*Да обходим селата и да съберем книги за библиотеката по църкви, по училищни библиотеки, по отделни хора.* Те са събирали

* Проф. д-р Емил Матейчик е ректор на Университета в гр. Кошице. По негова покана, отправена на тържеството по повод 20-годишнината на Ужгородския университет, българската делегация посещава Университета в Кошице и неговия Филологически факултет в гр. Прешов. (ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а.е. 152, л. 25).

** В оригинала е „с”.

така. Сам [доц. Михал] Ричалка* е ходил да събира. Взели от епархиалната (епископская) и ръкописи. Група студенти да обходят – експедиция. *По-добре задочниците* – донесете ми това и това”.

В бележника си професорът посочва, че е ношувал у доц. Бендик. Разгледал е къщата му, ателието и картините и го определя като „разнообразен художник”.

На 22. X. (петък) сутринта, след посещение на католическата и православната църкви, делегацията се отправя към Будапеща, където пристига около 16 часа и се настанява в общежитието за чуждестранни студенти.

Тук проф. П. Русев се среща със Stanislaw Godzinski от Варшава, за който посочва, че е „поляк-монголист” и че разхождайки се с него до гарата, откъдето на следващия ден трябва да вземе влака за Сегед, са разговаряли за монголистиката, за математическото езикознание и т.н.

На 23. X. 1965 г. (събота), в 7.41 часа той потегля с влак от Будапеща и в 11 часа пристига в Сегед. От гарата се предвижва с трамвай до Педагогическия институт, където очакват не само него, но и неговите колеги. По програмата те е трябвало да бъдат там още в петък, но поради повреда на автомобила не успяват. За незабавно организираната среща с ректора Ищван Чукаш, зам.-ректора Ищван Нодь и Золтан Орговани проф. П. Русев пише: „Благодарят за поканата да дойдат в Търново. Тяхното министерство вече им разрешило с влак през Белград. В края на ноември или началото на декември** ще пратят телеграма. Уговаряме се, в Търново като подпишем договора, да нахвърлим проект за работен план за 2-3 години. Разговори много, за институтите, за Унгария, Бълг[ария], връзките и т.н. – почти до 3 ч.”. Отбелязва за дадените му близо 200 франка и че „и за четиримата имало” по толкова, като изразява предположение: „Явно се издава заповед за командировка и се плащат пътни и дневни и пр.” Уточнява, че неговата разписка била за два дни. Тези записки едва ли са случайни, като се има предвид предстоящото посещение на унгарските му колеги във В. Търново. В бележника се съдържа информация и за организираната културна програма (разглеждане на синагогата, историческия музей, музей на писателите, работили в Сегед), продължила от 3 до към 5 часа, за закупените подаръци, за посещение на операта „Риголето”, направила му като цяло приятно впечатление.

Срещу датата 24. X. (неделя) има само няколко кратки изречения: „От 9 ч. на Тиса. Слънце. Хубава есен. Още зеленее в Сегед. Моите хазаи ходят по костюм.”

На следващия ден, 25. X., проф. П. Русев и неговите колеги от ВПИ „Братя Кирил и Методий”, които междуременно са пристигнали в Сегед,

---

* Проректор на Философския факултет на Университета в гр. Прешов.

** В оригинала погрешно е изписано „октомври”.

посещават катедрата по политехника на Педагогическия институт. Сред наименованията на изучавани от студентите дисциплини е записана и спонтанно възникналата идея: „Да създадем и ние политехн[ическа] катедра”. Следват записки за видяното в залите за „електрозанимания”, за металообработване, за теоретически занятия и за практически занятия по синтетични материали. Сред впечатленията от залата за теоретически знания проф. П. Русев е записал като задача: „(Да създадем отделна катедра по труд[ово] обучение като Кънчо стане ръководител – и да си урежда работите). Така че да почнем с работилниците”.

Последните записки в бележника накратко отразяват обратния маршрут към България: „26. X. 1965 г. Пътуваме от Сегед до София (6.30 ч. – 8–10.30 ч.) 3 часа в Београд – през Суботица, Нови Сад, Белград, Ниш. 27.X.1965 г. – За Търново”.

В личния фонд на проф. П. Русев се съхраняват няколко фотографски снимки (самостоятелно и с колеги), направени на румънска територия на път към Ужгород, както и екземпляр от албума, който домакините от този град подаряват на всеки член на българската делегация¹³. Албумът съдържа множество снимки, запечатали моменти от тържественото честване на 20-годишния юбилей на Ужгородския университет, от участието на представителите на ВПИ в него, както и от посещенията на катедри и лаборатории. На тях е видно с какъв голям интерес проф. П. Русев и преподавателите инж. К. Чолаков и Л. Ангелов разглеждат демонстрираната им от домакините апаратура, използвана в учебния процес. А и записките на проф. П. Русев са поредното доказателство за неговата готовност да заимства най-доброто от чуждестранния опит в тази област. Не случайно нашата Алма матер е първото в страната висше училище, което въвежда учебната техника като учебна дисциплина за своите възпитаници, а инж. Кънчо Чолаков е автор на първия у нас учебник по учебна техника¹⁴. Началото, поставено от проф. П. Русев, е продължено от следващите ръководства на Университета, като през 1979 г. под ръководството на инж. К. Чолаков е създаден Аудиовизуален център.

Изключително ценни за историята на ВТУ са запазените във фонда на проф. П. Русев шест фотографски снимки от тържественото събрание, организирано на 14. XII. 1965 г. в тогавашната първа аудитория на ВПИ, по повод посещението на делегация от Педагогическия институт в гр. Сегед за сключване на договор за сътрудничество. На тези неизвестни досега фотодокументи могат да се видят членовете на деловия президиум: проф. Ищван Чукаш, ректор на Сегедския педагогически институт, доц. Ищван Нодъ, пом.-ректор на Сегедския педагогически институт, проф. Пеньо Русев, ректор на ВПИ, доц. Петър Горанов и доц. Блажо Блажев, зам.-ректори на ВПИ. На някои от тях се чете и поставеният над черната дъска лозунг, ръководил основателите на Великотърновския университет: „Да превърнем нашия институт в първо-

класно висше учебно заведение!” Това важно събитие в живота на новосъздаденото висше училище е отразено в статията „Дружба между два братски института”, отпечатана на страниците на в. „Наука и труд”¹⁵. От нея става ясно, че след тържественото събрание е сключен договор за дружба и взаимно сътрудничество между висшите учебни заведения в гр. Сегед и гр. Велико Търново.

Изложените по-долу данни, съдържащи се в документи от архивния фонд на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий” и от личния фонд на проф. П. Русев, ни дават основание за известни съмнения дали това е първият двустранен договор на ВТУ, или това е първият в историята на ВТУ международен договор въобще. В Протокол № 24 от заседание на Академическия съвет, проведено на 5. IV. 1965 г., е отразено следното: „Др. Пеньо Русев информира АС за работата на проведената конференция в Сегед – Унгария. Сподели постигнатите успехи в Педа[гогическия] институт в Сегед по отношение на учебната техника, оборудване на фонетичните и други кабинети (лаборатории). Той докладва, че нашият Институт е приет като пети член на братското съдружие между педагогическите институти в Сегед, Потсдам, Нитра и Университета в Ужгород. Предложи на следващото заседание на АС да се приеме проект за договор, който да се изпрати на горните институти”¹⁶.

В протокола от следващото заседание на АС, състояло се на 20. IV. същата година, т. 2 от дневния ред е формулирана така: „Приемане проектодоговор за сътрудничество с други институти от социалистическите страни”, а информацията за нея е: „Др. Пеньо Русев прочете проектодоговора за сътрудничество в областта на научно-преподавателската работа с Висшия педагогически институт в гр. Сегед – Унгария. Изказалите се членове на АС подчертаха, че сътрудничеството с един 100-годишен институт, какъвто е Сегедският, ще бъде само от полза за нашия институт. Те одобриха представения проект и препоръчаха да се внесат редакционни поправки, преди да се изпрати до Педагогическия институт – гр. Сегед”¹⁷.

Текстът на договора, утвърден от Академическия съвет на Института и съгласуван с Министерството на народната просвета, е изпратен до ректора на Сегедския педагогически институт с писмо изх. № 1801 от 5. X. 1965 г.¹⁸ В него зам.-ректорът проф. П. Русев съобщава, че договарът, чийто окончателен текст са им изпратили, е посрещнат от колектива на ВПИ с голямо удовлетворение и моли за извинение, че не са могли своевременно да им изпратят изготвения още през пролетта договор за сътрудничество между двата института. Като причина за това се сочи „обстоятелството, че нашият Институт е още съвсем млад и все още преодолява редица трудности по пътя на своето окончателно изграждане”¹⁹. Информира ги и за голямото нещастие сполетяло ВПИ – внезапната смърт на 3. IX. 1965 г. на неговия ректор – чл.-кор. проф. Александър Бурмов. Предлага подписването на договора да стане в гр. Велико Търново в удобно за д-р Ищван Чукаш време, през есента до края на календарната година.

Изразява надежда, че след две седмици ще може да изпрати и копие на утвърдения от Академическия съвет на ВПИ работен план.

В писмо от личния фонд на проф. П. Русев, адресирано до унгарския му колега Л. Бенкьо от Сегед, което е на френски език и е написано няколко дни преди горепосочено официално писмо (в края на месец септември 1965 г.) се чете: „Тези дни получих писмо от Директора на Вашия Институт, Господин Чукаш, Ищван, с договора за научно сътрудничество, сключен между петте Института, участвали на срещата в Сегед. Моля Ви, уведомете го, че ние сме преработили нашия проект и се надяваме да ви го изпратим в най-скоро време.” Като се има предвид, че в писмото се споменава за договор между пет института, а в посочените по-горе статия на проф. П. Русев и Протокол №24 се съобщава, че на срещата в Сегед през месец март 1965 г. ВПИ „Братя Кирил и Методий” е приет за член на сдружението на четирите висши учебни заведения, които са сключили договор помежду си, по всяка вероятност петият е именно Великотърновският.

За съществуващ многостранен договор на ВПИ става въпрос в следното решение на Академическия съвет, взето на негово заседание от 8. II. 1966 г.: „Във връзка със съвместния договор за дружба на ВПИ „Братя Кирил и Методий” – В. Търново, с Висшия педагогически институт – Унгария, Университета в Ужгород, СССР, Педагогическия институт в гр. Нитра – Чехословакия и Потсдамския педагогически институт в ГДР, АС съвет прие да проведе петдневна международна научна конференция през октомври (между 5 и 15) 1968 г., като организатор ще бъде нашият институт, но съвместно със споменатите висши учебни заведения”²⁰. Информация във връзка с това решение на АС се съдържа и в писмо с изх. № 295 от 9. II. 1966 г. на ректора проф. П. Русев до Управление „Висше образование” на Министерството на народната просвета²¹.

Внимание заслужават и мотивите за отхвърляне предложенията за двустранно сътрудничество с други чуждестранни висши учебни заведения, изтъкнати в посочения вече доклад на проф. П. Русев за пътуването до Ужгород през есента на 1965 г.: „На нашата делегация бе направено предложение за сключване на двустранен договор и от Университета в Ужгород, и от Филологическия университет в Прешов... Нашият отговор на направеното предложение [от страна на Ужгородския университет] беше, че в момента предстои да подпишем договор с Висшия педагогически институт в Сегед и че като едва създадено висше учебно заведение не бихме могли в скоро време да се ангажираме с втори договор. Беше уточнено все пак, нашият АС да обмисли въпроса и ако има възможност да го постави в началото на следващата учебна година. От своя страна другарите от Ужгород обещаха да ни подпомагат, независимо че нямаме подписан договор, с пълна документация по техническите учебни средства, с разнообразни материали, диафилми и филми, диаграми и т.н. Сътрудничеството с Филологическия факултет в Прешов, като един от най-добре

технически въоръжените в Чехословакия също би било много полезно за нас. Но и в този случай нашият отговор беше, че е още рано за нас да поемем такива задължения.”²² Тази информация в доклада влиза в известно противоречие с посочената в писмото от 5. X. 1965 г.²³ цел на посещението в Държавния университет в Ужгород, а именно „да се договорят с ръководството на Университета за сключването на двустранен договор за сътрудничество”.

Изложените данни не дават основание да се приеме безрезервно, че подписаният на 14. XII. 1965 г. договор със Сегедския педагогически институт е първият двустранен договор на Университета, а освен него има сключен, неизвестно кога, и друг многостранен договор. Съществуването на отделен многостранен договор предполага предварително обсъждане и приемане от колективния орган на ВПИ. Но в протоколите от заседанията на АС не се съдържа такава информация. Следователно може да се предположи, че подписаният в края на 1965 г. договор в гр. Велико Търново, включва договорености не само с Педагогическия институт в Сегед, но и с другите институти-членки на сдружението. Яснота по този въпрос може да има само след привличането на допълнителен извор на материал. Самият договор не се открива нито в архивния фонд на ВТУ, съхраняван в Държавен архив – В. Търново, нито в Международния отдел на Университета. Непълнотата на университетския архивен фонд, не само по отношение на този, но и на друг вид документи, повишава в значителна степен ценността на личните документи като исторически извори.

В личния фонд на проф. П. Русев се съхраняват и други документи, които имат отношение към международната дейност на ВПИ в първите години от неговото съществуване. Сред тях е открита пощенска картичка с изглед на манастира Нямц в Румъния, изпратена от Георги Данчев на 23. VIII. 1964 г. На нея пише: „Др. Русев, Плочите, по които преди 550 години е стъпвал българинът Григорий Цамблак в м[анасти]ра Нямц, днес бяха докоснати от нозете на трима българи – негови почитатели...” Тези трима българи са сред първите изследователи на творчеството на представителите на Търновската книжовна школа. Тяхната дейност, както и на други техни колеги, е в основата на създадената през 1972 г. с решение на Държавния комитет за наука и технически прогрес Комплексна научноизследователска група „Търновска книжовна школа”, преустроена през март 1991 г. от Ректорския и Академическия съвет на Великотърновския университет в научноизследователски център „Търновска книжовна школа”. Нейни ръководители през годините са проф. Пеньо Русев, акад. Петър Динев, проф. Георги Данчев, проф. Димитър Кенанов.

Частична информация за командировката на проф. Галина Тагамлицка в СССР през лятото на 1964 или 1965 г. се съдържа в пощенска картичка, изпратена от Москва. С нея тя уведомява проф. П. Русев, че в Киев не е заварила никого и нищо не е могла да свърши за Института и че за това вече е писала на проф. Бурмов, а за направеното в Москва ще съобщи допълнително.

Фотографска снимка, на която проф. П. Русев и колегите му Георги Данчев и Иван Маринов са на фона на стадиона в Букурещ, свидетелства за тяхната командировка в Румъния през месец април 1964 г. Посещението на проф. И. Г. Неупокоева от Москва на хълма Царевец в старопрестолния град през 1966 г. е запечатано на групова снимка с проф. Пеньо Русев и Соня Баева. Тези две снимки, други две от посещението в Ужгород и още една от интервю, което проф. П. Русев дава за радио „Букурещ“ през август 1966 г., са публикувани от проф. д-р Невяна Дончева-Панайотова в библиографията на проф. Русев²⁴. В архивния фонд има и още няколко снимки от август 1966 г., направени в гр. Синяя, Румъния. По това време проф. П. Русев е участник в организирания от Университета в Букурещ летни курсове и научни колоквиуми по език, литература, история и изкуство на румънския народ. За това свидетелства запазената диплома.

Интерес представлява и едно писмо на проф. Васил Стоилов до ректора на ВПИ проф. П. Русев от 28. XII. 1965 г. (писано във В. Търново) с молба да постави за разглеждане от ректорския съвет въпроса за командироването му във Франция „без право на пътни и дневни“ за шест месеца, по покана на приятелското семейство Manrice Bassan от Париж. В писмото авторът посочва, че целта на неговия престой се свежда до следните мероприятия:

- „1. Участие в Салона на френските художници в Grand Talais, с композиция, която ще правя в Париж;
2. Проучване на източници в библиотеката на ул. Richelien върху богомилите, както и посещение на села в Южна Франция, в които живеят още потомци на катари. Тези проучвания целят създаването на картина, по-късно във Велико Търново;
3. Слушане лекции по История на изкуствата в Сорбоната;
4. Запознаване с работата на курсовете по рисуване в академията в Париж;
5. Запознаване с модерната живопис през последните години: музеи, частни галерии;
6. Пътуване до Лондон и Амстердам – проучване на музеи и имена, които ме интересуват;
7. Работа над картини, които ще направя по етюди в Париж;
8. Консултиране на видни лекари за здравословното ми състояние;
9. Събиране на впечатления за дневник, целящ да отрази характера на модерните школи в Париж;
10. Срещи с художници и изкуствоведи.”

Молбата на проф. Стоилов е получателят на това писмо да направи написаното в него достояние на зам.-министъра Иван Ненов, като уточнява, че заминаването му трябва да стане през март.

В личния фонд на проф. П. Русев е запазено и друго, впечатляващо със своето съдържание, писмо на известния художник, написано в София на 6.

VIII. 1964 г. В него той споделя своите творчески вълнения по време на работата си над картината, посветена на Патриарх Евтимий (изложена днес в Художествената галерия в гр. Велико Търново): „Драги Пеньо, аз потънах в един дълбок ад и вече не мога да се измъкна на горната земя. Твоят и моят Евтимий ме подлуди. Борбата беше непримирима – и струва ми се – аз победих. Картината я завърших в 39-я ден от започването ѝ: средно 12 часа на ден. Сега остава да я окъпя във вощък, преди да вдигна ръце от тази беда. Мога да те уверя, че заседналият още в Търново образ в съзнанието ми (образът на цялата композиция) е сега бледо копие: онова, което виждах в себе си – е слабо отражение върху хартията. Но това важи не само за такива малки таланти като мен, но и за големите, чиято маестрия далече надхвърля нашите възможности. Все пак картината е много добра и аз не вярвам да се посрамя в Търново. Сега трябва да помисля за пренасянето и това съвсем не е лесна работа.”

Друга група документи от архивния фонд на проф. Русев се отнасят до едни от най-ранните прояви на Студентското научноизследователско и художествено-творческо дружество при ВПИ „Братя Кирил и Методий”, чийто „създател, ръководител и вдъхновител, инициатор и покровител на всички негови прояви”²⁶ е проф. Русев. Сред тях е отпечатана обява за предстояща студентска научна сесия на 7–8. XII. 1965 г. в салона на Профсъюзния дом в града, върху която са нанесени поправки със син химикал лично от проф. П. Русев. Съгласно обявената програма откриването на сесията е в 9 часа на 7. XII. 1965 г. от проф. П. Русев. Следват темите на докладите, представящи постиженията на студентите в различни научни области, и имената на техните автори: „Научно-изследователската дейност на студентите в Института” – Невяна Дончева; „Научната експедиция на студентите в местността на манастира „Св. Троица” – Калина Ковачева; „Фолклорна експедиция, проведена през лятото на 1965 г. в Еленския край и състоянието на народната приказка в Еленско” – Цвета Василева; „Съвременно състояние на народните песни в Еленския край” – Донка Стефанова; „Легенди и предания в Еленския край” – Анчо Анчев; „Пословици, поговорки, наричания и обичаи в Еленския край” – Тодор Дичев; „Топонимичната експедиция на студентите, проведена във В. Търновски окръг” – Филип Цветков; „Научно съобщение за археологическите разкопки на *студентите* историци в Преслав” – Юли Шумов; „Археологически разкопки на историците във В. Търново” – Божка Атанасова. Деветте доклада, предвидени за 8. XII, са посветени на темата: „Ломоносов и нашата съвременност – по случай 250 години от рождението му.” Техни автори са Станка Добрева, Филип Цветков, Параскева Стойкова, Елена Казанджиева, Кина Пенчева, Жана Благоева, Вера Райчева, Иванка Найденова, Валентина Симеонова. За една част от участниците – днес известни учени, поети, тази двудневна сесия ще се окаже първа или една от първите им научни изяви. На обратната страна на обявата, която е с формат на пощенска картичка, е добавено от проф. П. Русев в горния десен

ъгъл: „край 12.15 ч. + раздаване на наград[и]” – свидетелство за загрижеността му да бъдат отличени и поощрени най-добрите и заслужили студенти. Информация за тази втора значима студентска научна проява се съдържа на страниците на в. „Наука и труд”, където са поместени и части от някои от изнесените доклади, както и в спомените на тогавашния председател на Студентското научноизследователско дружество, по-късно дългогодишен преподавател и зам.-ректор – проф. Невяна Дончева, написани по повод 25-годишнината от създаването на Великотърновския университет²⁷.

Ценно документално свидетелство за една от най-значимите прояви на Студентското научноизследователско дружество е вторият екземпляр на писмо с изходящ № 709 от 17. IV. 1966 г., адресирано до директора на Общинския музей в с. Дългопол, Варненско. То е отпечатано на официална бланка, подписано от ректора проф. П. Русев и подпечатано с печата на ВПИ „Братя Кирил и Методий”. В него е изложено предложението на Великотърновския институт за сътрудничество с този музей във връзка с подготовката на научна експедиция от студентските кръжоци по старобългарски език и стара българска литература, която да изследва пещерните манастири край с. Рояк и околностите му:

„1. Студентската група, състояща се от 8-10 души ще работи три седмици от 1-20 юли. Превозът на студентите и екипировката им до с. Рояк и обратно ще бъде за сметка на Института. Организационен ръководител на групата ще бъде студентката от III курс Калина Цветанова Ковачева*.

2. Общинският музей в с. Дългопол в сътрудничество с Т[рудово]-к[ооперативното] з[емеделско] с[топанство] в същото село ще организира храната, квартируването, превозването на студентите от един на друг обект, като поема и съответните разноски, които вероятно ще възлязат към 200 лв.

3. Научни ръководители на експедицията ще бъдат *проф. Пеньо Русев, доцент Иван Гълъбов и Вице като директор на музея***. Непосредственото всекидневно наблюдение на работата ще се поеме от Вас.

4. След приключването на експедицията и обработката на материалите, по един екземпляр от всички описания, карти, чертежи, фотоснимки и др. ще бъдат предадени от ВПИ „Братя Кирил и Методий” на музея в с. Дългопол.”

От писмото е видно, че решението за провеждането на експедицията е на катедрите български език и българска литература. В тази експедиция, станала известна като „Шкорпил 66”, вземат участие студенти, освен от посочените кръжоци, също и от кръжока по археология²⁸.

Само с проявеното чувство за историчност от страна на проф. П. Русев може да се обясни факта, че в това прегънато на две писмо той е скътал три

---

* В оригиналия текст името е изписано с главни букви.

** Изразът, даден тук в курсив, в оригиналния текст е подчертан на пишеща машина.

снимки от експедицията и телеграма за нейното успешно приключване, изпратена му от известната днес поетеса Калина Ковачева на 21. VII. 1966 г.

В личния фонд на проф. П. Русев са запазени и други фотографски снимки, свързани с ранната история на ВТУ. Сред тях е популярната, многократно публикувана снимка на част от преподавателския състав на Висшия педагогически институт – гр. Велико Търново. На обратната ѝ страна проф. Русев е отбелязал датата 13.IX.1963 г.²⁹ Друга не по-малко ценна снимка, която е публикувана в биобиблиографията на проф. Пеньо Русев, е тази с колегите му проф. Станчо Ваклинов и проф. Иван Гълъбов по време на първата научна проява на ВПИ – студентската научна сесия за Григорий Цамблак по повод 600-годишнината от рождението му, състояла се на 7–8. XII. 1964 г.

Повечето от предложените на вниманието на читателя документи, които са ценна изворова база за ранния период от история на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, представляват една съвсем малка част от богатия архивен фонд на проф. П. Русев. Той обаче все още не е научно-технически обработен, а това сериозно възпрепятства неговото пълноценно използване. Досега материали от този фонд са използвани при съставянето на биобиблиографията на проф. П. Русев и във връзка с подготовката на тематико-експозиционния план на Музея на Великотърновския университет, като една част от тях са включени в постоянната музейна експозиция. Цялостното проучване на фонда ще разкрие и други важни моменти от историята на Университета и най-вече на неговия научноизследователски център „Търновска книжовна школа”, ще позволи на бъдещите изследователи на живота и творчеството на проф. П. Русев да го представят в пълната му светлина като човек, писател, преподавател и учен с безспорен авторитет. Решението на проф. П. Русев да предостави своя личен, а също и научен архив на Великотърновската Алма матер е един изключителен жест от негова страна, който трябва да бъде оценен по достойнство. Той е ценност не само за Университета, но и за страната ни – част е от Националния архивен фонд. Задължение на институцията, която го притежава, е да го направи достъпен за изследователите, като го обработи научно-технически и го регистрира пред Държавна агенция „Архиви”.

БЕЛЕЖКИ

¹ Съгласно Книга за промените в личния състав на служителите във ВПИ е назначен на основание министерска заповед № III-98 от 24. I. 1963 г.

² Повече данни вж.: **Дончева-Панайотова, Н.** Пеньо Русев (1919–1982). Биобиблиография. Велико Търново, 1984, с. 171

³ В запазеното писмо на един неуспял кандидат за асистент по средновековна обща история от гр. Ловеч, носещо датата 8. VI. 1963 г., също се споменава за тревожните слухове около „закриването на института в Търново”. За претенциите на други

градове (Габрово, Шумен, Плевен) към ВПИ си спомнят днес неговият дългогодишен пом.-ректор Стефан Марков и други съвременници. Всъщност в приетото на 27. IX. 1962 г. Постановление № 162 на ЦК на БКП и на МС е предвидено да се открие през 1963–1964 г. Висш педагогически институт, без да е определено неговото място. Това е уточнено допълнително и съответната страница 6 от постановлението е подменена. За това свидетелства записка до Антон Югов, с дата 12. X. 1962 г.: „...Днес се обади др. Т. Цолов, че е уточнено с др. Т. Живков мястото на института да бъде в Търново (в какъвто смисъл бяха и изказванията на Пленума) и предложи да се допълни съответното постановление. Моля за Вашето съгласие да се направи съответната добавка в постановлението, което предстои да бъде публикувано в „Известия на Президиума на Народното събрание“ (ЦДА, ф. 136, оп. 34, а.е. 149, л. 24). С друга записка от 15. X. 1962 г. до Ст. Цонев се дават указания да се препише страницата, както и текстът на окончателната редакцията, който е „съгласуван с другарите Т. Цолов, Ж. Живков, Н. Папазов и Д. Джуров“ (ЦДА, ф. 136, оп. 34, а.е. 149, л. 25).

⁴ Първата част от това писмо се отнася до лични финасови въпроси – суми на преведената заплата за втората половина на м. февруари (48.03 лв.) и направените удържки (56,77 лв.).

⁵ Съгласно Книга за промените в личния състав на служителите във ВПИ встъпва в длъжност на 10. IV. 1963 г., на основание Заповед №III-406 от 5. IV. 1963 г.

⁶ Възможността за участие на ВПИ „Братя Кирил и Методий“ на тази конференция е обсъждана още през пролетта на 1964 г. в гр. В. Търново. За това свидетелства докладна записка на доц. П. Русев, зам.-ректор, до началника на Управление „Висше образование“ при МНП – проф. К. Димов, от 6. II. 1965 г.: „През пролетта на миналата година нашият Институт бе посетен от д-р Бенкьо Ласло, професор от Педагогическия институт в Сегед – Унгария. Предмет на разговора ни беше проблематиката и задачите на една международна педагогическа сесия в Сегед през пролетта на 1965 г.“ (ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 1, а. е. 26, л. 2.)

⁷ **Русев, проф. П.** На педагогическата научна сесия в Сегед – в. Наука и труд, бр. 3–4 от 16. IV. 1965 г.

⁸ Пак там.

⁹ ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а. е. 152, л. 25.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Съставът на делегацията не е посочен в бележника. В него на места се споменават личните имена на инж. Кънчо Чолаков и на щатния шофьор на ВПИ – Любен Йосифов.

¹³ ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 2, а. е. 152, л. 28.

¹⁴ Албумът със снимки от посещението в Ужгородския университет, връчен лично на инж. Кънчо Чолаков, е предоставен от него като дарение на Музея на Великотърновския университет, заедно с други снимки, свързани с историята на Алма Матер.

¹⁵ **Чолаков, К.** Учебна техника. София, Техника, 1969, с. 271.

¹⁶ **Тихова, М.** Дружба между два братски института. Наука и труд, бр. 9–10 от 23. XII. 1965 г.

¹⁷ ДА – В. Търново, ф. 1178, оп. 1, а. е. 3, л. 84.

¹⁸ Пак там, л. 86–87.

¹⁹ Пак там, а. е. 26, л. 51–52.

²⁰ Пак там, л. 51.

²¹ Пак там, а.е. 4, л. 105.

²² Пак там, а.е. 2, л. 10–11.

²³ Пак там, оп. 2, а. е. 152, л. 28.

²⁴ Пак там, оп. 1, а. е. 26, л. 51

²⁵ **Дончева-Панайотова, Н.** Пеньо Русев (1919–1982). Биобиблиография. Велико Търново, 1984, с. 170

²⁶ **Дончева-Панайотова, Н.** Началото беше повече от добро и обещаващо. – В: Великотърновски университет „Кирил и Методий” (1963–1988). Спомени за неговото създаване и изграждане. Велико Търново, 1988, с. 187.

²⁷ **Дончева-Панайотова, Н.** Началото беше ....., 191–192.

²⁸ Повече информация за тази експедиция вж.: Александрова, Д. „Шкорпил 66” – в. Наука и труд, бр. 7–8. XI. 1966 г.

²⁹ Снимката е публикувана във: в. „Наука и труд”, бр. 1 от 15. IX. 1963 г. (без дата); бр. 12-13-14-15 от 23. V. 1973 г. (датирана 10. IX. 1963 г.); Великотърновски университет „Кирил и Методий” (1963–1988), С., 1988, с. 9 (без дата); Великотърновски университет „Кирил и Методий” (1963–1988). Велико Търново, 1998, с. 15 (без дата) и др.